

Бозор иқтисодиёти бугунги кунга келиб кўпчилик ишбилармон тадбиркорлардан турли хилдаги банклар билан муомала қилишни, улар орқали улкан ишларни амалга оширишни тақозо этмоқда. Лекин, ҳамма ҳам банкларнинг пайдо бўлиш тарихини, унинг вазифаларини, турларини билади, деб бўлмайди.

Банкларнинг тарихи жуда қадим замонларга

ларини амалга оширади. Бундан ташқари улар бошқа мамлакатларга қарз бериш ва қарз олиш каби вазифани ҳам бажаради.

Ихтисослаштирилган банклар — бу банклар муайян тармоқларга ёки фаолият соҳаларига ихтисослашган бўлиб, уларга кредит бериш, аҳоли жамғармаларини сақлаш, маблағ билан таъминлаш каби молиявий операция-

Тадбиркорларнинг сиртки мактаби

ҲИСОБ-КИТОБ МАЖМУИ

заргарлик дўконларига бориб тақалади. XV — XVI асрларда заргарлар савдогарлардан олтин, кумуш ва бошқа қимматбаҳо буюмларни қабул қилиб олар, маълум муддат сақлагач, яна эгаларига қайтариб беради. Сақлаганлиги учун эса улар савдогарлардан ҳам олар ва бу билан янги хизмат кўрсатиш соҳасига асос солишаётганликларини билишмас эди. Бу ўша вақтдаги энг кенг тарқалган ва биринчи банк операцияси эди. Кейинчалик ана шундай хизмат турига асосланган ва «Банк» деб аталадиган муассасалар пайдо бўла бошлади. Банкларнинг ривожланиб, такомиллаштириб бориши натижасида улар ўртасидаги хизмат кўрсатиш турлари ҳам кўпайиб борди. Лекин банкларнинг асосий вазифаси, вақтинча бўш турган пул воситаларини бир жойга тўплаш, корхоналарга ва умуман пулга муҳтожларга кредит (қарз) бериш, пул ҳисоб-китобларини амалга ошириш, турли қимматбаҳо қозғалар чиқаришдир. Хуллас, банк — пулларни жамғариш, ҳаракатлантириш ва тақсимлашни амалга оширадиган кредит-молия муассасасидир.

Республикамизнинг бозор иқтисодиётига ўтиши билан юртимизда ҳам турли хилдаги банклар хизмат кўрсата бошлади. Умуман олганда уларнинг фаолият даражасига қараб кўйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин: тижорат, инвестиция, ипотека, ташқи савдо, халқаро, ихтисослашган ва эмиссия банклари. Бозор иқтисодиёти шартларида тижорат банк фаолияти айниқса кенг ривожланади. Тадбиркорлик билан шуғулланувчилар кўпроқ ана шу банклар орқали турли тижорат операцияларини амалга оширишади.

Тижорат банклари ижозлардан пул маблағларини жалб қилиб ва тўплаган жамғармаларини ўз номидан бошқаларга қарз бериш, ҳар хил қимматли қозғаларни сотиб олиш каби молиявий хизматларни амалга оширади. Бу банклар бир неча ҳиссадорлар (акционер) ёки хусусий ягона шахсга тегишли бўлиши мумкин.

Инвестиция банклари эса тижорат банкларидан фарқи уларок кўпроқ бутун-бутун тармоқларга узоқ муддатли кредитлар бериш ва пул билан таъминлаш йўналишига асослангандир. Улар кўпроқ қимматли қозғаларни сотиб олиш, янги санатор корхоналари кўриш, қурилиш ташкилоти олиб бораётган ишларни маблағ билан таъминлашади. Ипотека банклари эса асосан фермерлик ривожланган мамлакатларда кенг тарқалган бўлиб, уларнинг асосий вазифаси қўчмас мулкни — ер, иморатларни гаровга қўйганда сўда беришдан иборат.

Ҳар қандай мамлакатнинг ривожланиши даражаси аввало унинг ташқи иқтисодий алоқаларида намоён бўлади. Ташқи савдо банки ана шу мақсадларга хизмат кўрсатувчи молия-кредит муассасаси сифатида фаолият кўрсатади. У фирма, корхона, давлатнинг чет мамлакатлар билан савдо-сотиқ ишларини юритиш, хорижга товар чиқариш (экспорт) ва у ердан товар киритиш (импорт) жараёнида улар билан бўладиган ҳисоб-китоб иш-

Мавжуд корхона, фабрика ва заводларни хусусийлаштириш борасида жойларда талайгина ишлар қилинмоқда. Шу туйғайли ҳам хусусий фирма ва шахсий корхоналар ўз ихтиёри асосида иш юритиб иқтисодиётимиз ривожига муносиб улуш қўшаётир. Зеро, Ўзбекистон Республикаси Президентининг йил бошида чиқарган «Хусусий тадбиркорликда ташаббус кўрсатиш ва уни рағбатлантириш тўғрисида»ги Фармони шу мақсадда иш юритётганлар учун дастуриламал бўлмоқда. «Эркинлик» хусусий тижорат ишлаб чиқариш фирмасининг раҳбари Эркин Суларов билан қилган суҳбатимизда бунинг

ҳам алоҳида эътибор берила бошланди. Бизнинг зиммамизга ун ва дон маҳсулотлари учун қолларни ямаб фойдаланишга ярайдиган қилиб бериш вазифаси топширилган. Мана шу йўлда ҳормай-толмай меҳнат қилаверамиз.

Энди фирма бўлиб иш бошлаганимиз ҳақида гапирадиган бўлсам тан олиш кераки, ишчилар тушунчасида катта ўзгариш бўлди. Ишга бўлган масъулият, дастгоҳларга бўлган муносабат, ҳатто корхонамизга келадиган буюртмачиларнинг ҳам таширифи мутлақо ижобий

Қоплардан қайта ямаб тайёрлаб бериш юкланса, қилиб бера оламизми? — Албатта, асосий вазифамизнинг ўзи шундан иборатки. Ваҳоланки, айни вақтда 500 минг донга қайта таъмирланган, 500 минг донга Қирғизистон Республикасидан келтирилган янги қоплар тайёр турибди. Бу қоплар тўлиқ ишлатилгунча, биз яна бошқа буюртмаларни бажаришимиз мумкин.

— Шунча микдордаги қоплар турган бўлса, унда ишчилар ишсиз бўлиб қолмайтими? — Ўзимизни ўзимиз иш, маблағ ва хом ашё билан таъминлаш ҳуқуқига эга эканлигимизни кўлга киритиб олган тадбиркорлик билан ишлашга киришдик. Аввалги йилларда жамғарилган қоғоздан пакетлар, ун ва гуруччи қоплашга ярамаган йиртиқ қопларни чиқитга чиқармай ишчи кўлқоплари ҳамда хўжаликка ишлатилмайдиган халталар тикаяпмиз. Жамоамизни 82 нафар ишчи ташкил этди, шундан 16 нафари тикувчидир. Ишчиларнинг яхши ишлашлари ва хордик чиқаришлари учун барча имкониятлар етарли. Улар ишбай асосида ишлашди. Ўтган ойда олган ўртача маошлари 1280 сўмини ташкил этди. Хозирги шартларда бу айрим оилалар учун кам маблағ эмас.

Мулкни — ҳақиқий эгасига ҲАРАКАТДА БАРАКАТ

яна бир бор 'шоҳиди бўлдик.

— Эркин Собирович, Тошкент қопни қайта таъмирлаш фабрикаси хусусий фирма бўлиб иш юрита бошлагач қандай ўзгаришлар бўлди?

— Энг аввало хозирги кунда фақат ишлаб билиш керак. Айниқса ишлаб чиқаришда ҳаракат бўлмас экан, унда ривожланиш бўлмайди. Фабрикамиз бундан бир йил аввал хусусий фирма ҳуқуқини олди. Йил бошида чиққан Президентимиз Фармонидан кейин биз каби фирма ва кичик корхоналарга

томонга ўзгарди. Бундан кейин ўз олдимишга шундай режа қўйдикки, ишлаб чиқарилаётган халқ истеъмоли буюмлари ана сифати ва бежирим бўлиши керак.

— Айтгинчи, сизлар ямаб фойдаланишга яроқли қилиб бераётган қопларга эҳтиёж каттами?

— Бўлмасам-чи, шахримиздаги учта ун ишлаб чиқариш корхонаси ва «Ўздоммаҳсулоти» гуруҳи ишлаб чиқариш ҳиссадорлик жамияти учун мана шу маҳсулотлар жуда ҳам зарур. Уларни лён қоп билан таъминлаш

ни эса 5-6 мартаба ишлатса бўлади.

— Оқ қоплардан фойдаланмасликнинг илҳом борми?

— Илоҳсиз нарсанинг ўзи йўқ. Чунки бунга аввало мутасадди раҳбарлар бош-қош бўлиши керак. Биз кичикгина бир фирмамиз, холос. Йирик жамоаларга оқ қопли нарсаларни олинг ёки олманг деб кўрсатма бера оламиз.

— Эркин Собирович, агарда жамоангизга зудлик билан маълум микдорда лён

қоплардан қайта ямаб тайёрлаб бериш юкланса, қилиб бера оламизми?

— Албатта, асосий вазифамизнинг ўзи шундан иборатки. Ваҳоланки, айни вақтда 500 минг донга қайта таъмирланган, 500 минг донга Қирғизистон Республикасидан келтирилган янги қоплар тайёр турибди. Бу қоплар тўлиқ ишлатилгунча, биз яна бошқа буюртмаларни бажаришимиз мумкин.

— Шунча микдордаги қоплар турган бўлса, унда ишчилар ишсиз бўлиб қолмайтими?

— Ўзимизни ўзимиз иш, маблағ ва хом ашё билан таъминлаш ҳуқуқига эга эканлигимизни кўлга киритиб олган тадбиркорлик билан ишлашга киришдик. Аввалги йилларда жамғарилган қоғоздан пакетлар, ун ва гуруччи қоплашга ярамаган йиртиқ қопларни чиқитга чиқармай ишчи кўлқоплари ҳамда хўжаликка ишлатилмайдиган халталар тикаяпмиз. Жамоамизни 82 нафар ишчи ташкил этди, шундан 16 нафари тикувчидир. Ишчиларнинг яхши ишлашлари ва хордик чиқаришлари учун барча имкониятлар етарли. Улар ишбай асосида ишлашди. Ўтган ойда олган ўртача маошлари 1280 сўмини ташкил этди. Хозирги шартларда бу айрим оилалар учун кам маблағ эмас.

— Фирма жамоасининг келгуси режалари қандай? — Очиғини айтадиган бўлсам, фирма худудини кенгайтириш мақсадида бироз қурилиш ишларини бошлаш арафасидамиз. Халқ истеъмоли буюмлари ишлаб чиқариши яна 2 та хилини жорий этишга ҳозирланиб кўйдик. Улар матога гул боши ҳамда полиэтилен халталарни тайёрлашдан иборат. Юқорида айтиб ўтилган фикрлардан келиб чиқиб, шунинг айтимоқчиманки, қандай шартларда бўлмайди асосий ишимиз лён қопларини ямаб ун ва дон маҳсулотлари учун тайёр қилиб беришдир. Чунки бизнинг фирмимиз махсус дастгоҳлар билан таъминланган республикамиздаги ягона корхона ҳисобланади.

Гулзода АБДУЛЛА ҚИЗИ. СУРАТЛАРДА: фирманинг тикув чехида; ёш тикувчи Шоира Розикованинг фирмага ишлатганига эътиборини саккизи оғ бўлишига қарамай самарали меҳнати билан ҳамкасбларига ўрнак бўлмоқда; фирмага тайёрланаётган халқ истеъмоли буюмларини раҳбар ўринбосари Нуритдин Муҳитдинов намойиш этмоқда.

Рустам Шарипов олган суратлар.

«Тошкентуйжойинвестқурилиш» корпорациясига қарашли 1-ёғочни қайта ишлаш корхонаси қурилиш ташкилотлари ичида биринчилар қаторида мулкчилик шаклини ўзгартирганди. Ўзи жуда катта бўлмаган жамоа ҳиссадорлик жамиятига ўтган нафақат корхонада мавжуд ишчи ва хизматчиларни иш билан таъминлади, балки уларнинг ойлик маоши ўз вақтида бериб турилди. Бундан ташқари корхона ўз иш фаолиятини кенгайтиришга ҳам улгурди.

Чиқарилган қимматли қозғаларнинг 29 фоизи ишчи ва хизматчиларга тарқатилганлиги айни муддао бўлди. Корхонада ишлаб кетган нафақахўрлар, уруш қат-

Ҳиссадорлик жамоаларида ҲАР БИР ХОДИМ МАСЪУЛ

нашчилари ҳамда ногиронлари, меҳнат фахрийларига 300 та акция, бошқача қилиб айтганда ишлаб чиқарилган қимматли қозғаларнинг беш фоизини текин бериш ҳақидаги қарорни жамоа бир овоздан қабул қилди. 20 фоиз акция эса эркин савдога қўйилди. Бу эса ўз навбатида корхонага қўшимча маблағ олиб келди. Бу мамлағни жамоа корхонани кенгайтириш, ихтиомий ҳимояни йўлга қўйиш ва бошқа заводда йиғилиб қолган муаммоларни ечишга сарфламоқда.

Ҳиссадорлик жамиятига ўтиш корхонада қўлпаб ижобий томонларини кўрсатди. Масалан, жамоа ўз-ўзини бошқариш натижасида ёғочни қайта ишлаш ўтган йилга қараганда 10 фоиз ошди. Шу сабабли бугунги кунда корхона пойтахт қурилишларида ишлатилмайдиган ёғоч маҳсулотларини ишлаб чиқаришда энг фаол қатнашчилари қаторидан ўрин олди. Мухими ишчилар қурилишлари дераза роми, эшик ва бошқа хом ашё маҳсулотлари билан ўз вақтида таъминлаб келмоқда. Бу айниқса пойтахтнинг Эски шаҳар қисми учун қурилаётган уй-жой биноларида ўз аксини топмоқда. Чунки айни пайтда корхона, бу муҳим қурилишларга ўзининг 60 фоиз маҳсулотларини жўнатмоқда.

Хусусийлаштириш корхона фаолиятининг яна бир ўзига хос томонини ривожлантириш имконини берди. Яъни жамоа «Корхона — маҳалла» дастурини ҳаётга тадбиқ этишда фаол иштирокчиларнинг бирига айланди. Мисол учун корхона атрофидаги маҳаллалардан бири яқин-яқинларга ўз гузарига эга эмас эди. Эндиликда эса улар учун корхона худудидида бир қаватли, ҳамма қўлайликларга эга маҳалла маркази бунёд этилди. Ундан нарироқда эски чинор тагидаги янги чойхонада маҳалла ахли кечкурун бир пиёла чой устида суҳбат қуришади.

Бундан ташқари корхона Яккасарой туманининг ўндан ортиқ маҳалласига 100 та стол, 200 та тахта ўриндиқ ишлаб берди.

Жамоа «Корхона — маҳалла» дастурини бундан кейин ҳам ҳаётга тадбиқ этиш мақсадида янги иш ўринларини ташкил этишни ўзлари олдига мақсад қилиб қўйган. Бу борада хозирнинг ўзида амалий ишга ўтилган. Масалан, корхона маъмурияти хозирги кунда маҳалла фаоллари билан биргаликда ёшларни қандай қилиб фаол ишга жалб қилиш тўғрисида режалар тузмоқда. Бу эса ўз навбатида маҳаллаларда иш билан бандлик муаммосини ечади.

Файрат ЮНУСОВ.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ўтган йилнинг 21 январидидаги «Иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, хусусий мулк манфаатларини ҳимоя қилиш ва тадбиркорликни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони республикамизда, хусусан, Тошкент шаҳрида тадбиркорликни ривожлантириш, бозор механизми самарали ишлаш учун тегишли шарт-шароитларни таъминлаш, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришни жадаллаштириш йўлида муҳим дастур бўлиб хизмат қилмоқда. Шунга кўра жуда қўлпаб савдо нукталари, умумий овқатланиш корхоналарига қарашли ошхоналар хусусийлаштирилди. Ҳўй, бу янгилик ошхоналарга нима берди? Улар таркибиде қандай ўзгаришлар содир бўлди, хўрандаларга хизмат кўрсатиш маданияти қай даражада? Таомлар сифати ва нархида рақобат борми? Озодагарчилик, тартиб-интизом хозирги кун талабига жавоб бера оладими? Мана шу каби саволларга жавоб топиш мақсадида шахримиздаги бир неча хусусий ошхоналарда бўлдик.

Хусусийлаштириш — давр талаби ЯНГИЛИК ШАБАДАЛАРИ

Авалло шунинг таъкидлаш кераки, ошхоналарда янгилик шабадалари шундоқки сезилиб турибди. Хизмат маданиятида ҳам, таомлар сифатида ҳам яхшилик томон бурилиш бор. Озодагарчиликка эътибор қўйилган. Айниқса хусусий ошхоналарнинг бутунлай таъмирланганлиги уларга янги руҳ бағишлаб турибди. Ёнма-ён жойлашган ошхоналарда ўзига хос рақобат ҳам сезилади. Бунинг мисоли сифатида бир неча таомхоналар фаолиятини қайд этиб ўтишимиз мумкин.

«Орзу» миллий таомлар ошхонаси биринчилар қаторида хусусийлашган емакхоналардан. «Баҳор» ресторанининг шундоқки рўпарасида жойлашган бу ошхонага ўз касбининг устаси бўлган кекса пазанда Акромхон Усмонов бошчилик қилади.

— Ҳар бир янгиликнинг ўзига хос кийинчиликлари бўлади, — дейди Акромхон ака. — Уларни чидаб ва тоқат билан енга олган жамоагина мақсадга эриша олади. Янгиликни ўзида жорий қиламан деб, синиб қолган ошхоналар ҳам кўп бўлди. Бунинг асосий сабаби улар бу ишни осон фахрлаб, ҳеч қандай тайёргарчиликсиз янгиликка қўл урганларида бўлди.

Биз янгиликка киришмасдан олдин мутаассаслардан махсуслашган ошхона иқтисодий ислохотлар, жумладан, хусусийлаштириш тизимини чуқур ўргандик. Мустақил ишлаш учун тўла шартлар яратдик. 17 кишилик жамоамиз билан бақамти келишиб олганимиздан сўнг бу ишга киришдик. Дастлабки кунлар оғир кетди. Таъминотдан қўйналдик. Секин-аста турли ташкилотлар билан маҳсулот етказиб бериш юзасидан шартномалар туздик. Шундай қилиб, ишимизда ижобий томон бурилиш ясадик.

Хозир «Орзу» чинакам орзу қилгудек ўз номига муносиб иш юритмоқда. У хамиша тоза ва озода. Бунинг хўрандалар ҳам эътироф этишди. Таомлар сифати ҳам яхши. Хизмат маданияти ҳам талабга жавоб беради. Бу ерда хўрандалар ўз-ўзларига хизмат кўрсатишди. Лозим бўлган тақдирда эса уларга махсус ходима ҳам хизмат кўрсатиши мумкин. Жамоанинг жон қуйдириб меҳнат қилиши туйғайли миҳозлар сони кун сайин ортиб борапти. Ҳаммаси бўлиб 40 ўринли ошхонада бир кунлик савдо 6-7 минг сўмини ташкил этмоқда.

«Қўйликота» ошхонаси «Қўйлик» дехқон бозорининг ичига жойлашган. Биринчи навбатда бизни одамлар ҳаммиша гавжум бўладиган ерда ўрнашган ушбу таомхонадаги саранжом-сарияшталик диққатимизни ўзига тортди.

— Хусусий бўлгандан кейин ҳар томонлама эътиборни қўнайитишга тўғри келаркан, — дейди бошлиқ Шухрат Исмолов. — Рақобат фақатгина таомлар сифатидагина эмас, балки озодагарчилик ва тартиб-интизомда ҳам сезилиб туриши керак. Ана шундагина хўрандалар қадими узилаймиди ошхонадан.

Таомлар нархи ҳам инсоф билан бел-

гиланган. Ана энди ушбу нархларни «Чавандоз»ниқси билан таққослаб кўрсангиз нархлар ўртасидаги тенг баробар тафовут кўзга ташланади. Ахир шундай бўлгач бу ерга хўранда қандай қирсин. Ҳар иккала ошхонани умумий савдоси (700-800 сўм) «Чавандоз»ниқсидан (8-9 минг сўм) ўн баравар кам.

«Оло!» бозоридида «Маъмур» миллий таомлар ошхонаси бир йилдан бери хусусий бўлиб иш юритяпти. 12 киши ишлайдиган, қолаверса, гавжум бозор марказида жойлашган ошхонада бир кунлик савдо бир ярим минг сўмини ташкил этяпти экан. Бу кўпми, қамми? Бошқалар билан солиштирганда жуда кам. Нега шундай? Чунки таомлар сифати паст. Бунинг сабабини сўрасангиз ошпазлар: «Бизда таомлар нархи арзон, масалликни ҳам шунга яраша соламиз-да», дейишади. Наҳотки, шу вақтга ошхона раҳбарлари Хусусийлик баҳонани ектирмаслигини, у изчиллик ва изланувчанликни талаб қилишни тушуниб етишмаган бўлишасми?

Юнусободдаги «Пазанда» хусусий ошхонасидидаги бир ибратли тадбир бизни хурсанд қилди. Бу ерда таомларни буюртма билан шу яқин-атрофдаги хонадонларга етказиб бериш йўлга қўйилдиби.

— Яқинда хузуригизга бир нафақахўр келиб менга шундай илтимос қилиб қолди. «Уруш қатнашчиман. Бир ўзим яшайман, бунинг устига ногиронман, зўр-базўр юрарман. Ўйда тушлик ва чекки таомларни тайёрлашга қийналарман. Агар мумкин бўлса хизмат ҳақини тўласам, уйимга ҳар кўни бир кишилик таом етказиб бера олаймизларми?», деб қолди, — дейди ошхона мудир Илдош ака Ҳамроқўжаев. — Бу гап мени ўйлантириб қўйди. Ахир аτροφимизда шунча қимматга муҳтож қариялар қамми? Савоб учун ҳам бу ишни қилмоқ керак-ку! Шу мақсадда ўша кундан бошлаб «Бениннат хизмат» деган дафтарчани очдик. Хозир рўйхатимизда ўндан ортиқ шунчаки кишилар бор. Уларнинг хонадонларига ҳар кўни хизматчиларимиз буюртма таомларни етказиб беришади.

Бундай ибратли тадбир бошқа ошхоналарда ҳам йўлга қўйилса яхши бўларди.

Тадбир давомида хусусийлик ошхоналарга чиндан ҳам янгилик олиб кирганини, уларда сифат ва рақобатда ижобий томон ўзгаришлар рўй берганини сезган бўлсакда, лекин баъзи таомхоналарда ҳали ҳам хусусийликнинг туб моҳиятига тўлиқ эътибор, фақат даромад орқасидан қувнам, деб аксинча хўрандаларни бездириб қўяётган «чада» ишбилармон ва тадбиркорлар ҳам борлигини ҳис этдик. Улар хўрандалар қамлиги сабабини ўзларидан кўрмай, балки нарх-наво билан боғлашадиган бўлиб қолди. Шундайларга ибрат тариқасидан бир мисол келтирмоқчи эдик. Масалан, Анхор бўйлидаги «Пак-такор» ўйингоҳи яқинида «Ал-Азиз» ошхонаси жойлашган. Илгари мутлақо хўрандалар қамлиги қўйган ошхона хусусийлашганда кейин бу ерга келувчилар сони орта бошлади. Ошхона бир кунда ўртача 400-500 га яқин хўрандага хизмат кўрсатмоқда. Таомлар нархи бошқа жойларга нисбатан қиммат. Лекин сифати яхши. Бу ерга қирган хўрандалар ошпазлар хизматидан, уларнинг ширин муомаласидан миннатдор бўлиб чиқашди. Кўриниб турибдики, хизмат маданияти яхши йўлга қўйилган, таомлар сифати бўлган жойда (гарчи уларнинг нархи баланд бўлса-да) хўрандалар қўпаявераркан. Бунинг хўрандалар қамлигини нарх-наво билан боғловчи ошхона раҳбарлари унутмасликлари керак.

Маҳмуд КОМИЛЖОНОВ.

Ўзбек адаблари — «Оқшом» учун

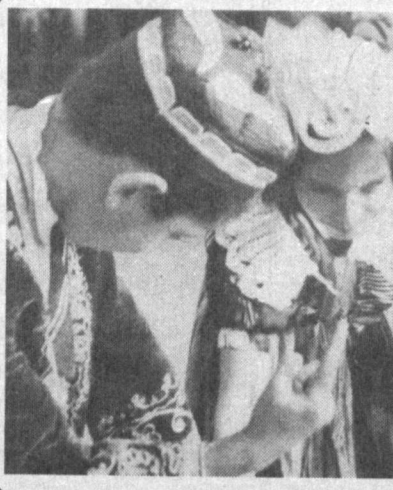
Тоҳир МАЛИК

(Давоми. Боши газетанинг 111, 113-сонларида.)

— Хосил. — Хосил! Зур от! Сен пруста Хосил эмас, Хосилбойвачча буласан. Кетворган бойвачча буласан! — Гилай Шомил шундай деб унинг елкасига уриб қўлди. Сигаретни очиб биттасини лабига кистирди, сунг шерикларига тутди. У эртасига ҳам сигарет олиб келди. Тақлифни кутмавқ, Гилайнинг ёнидан жой олди. Бундан болаларнинг гаши келди, аммо Гилай илдамгани учун улар ҳам мум тишлаб қолверди. Шу-шун бўлди-ю, у Гилай Шомилнинг ёнидан доимий жой олди. Масковдан келган тоза ароқ (Шомил шундай деб баҳо берди)лардан бирини олиб чиққач, мартабаси яна ҳам юқорилгандай бўлди. Бу куни оқшом чоғи Шомилнинг ёнидан қайтавтиб қучасиди болаларнинг туп уйинига дуч келди. Уйинга бир оз қараб олди. Уни «келгинди» деб менсимайдиган болалардан бири: — Коптоки бу ёққа чуз! — деб буюрди. У тиржайиб қўйди. Жойдан жилмади. Унинг мақсади жанжал чикариш эди. «Яна бир дук урсин, суксин, кейин куради-ганини куради», уйлади. Лекин у бола бошқа бақирмади, сукмади. Тугрироғи, сукшига улгурмади. Бошқа бир бола келиб, кулоғига нимадир деб пичирлади. Афтидан «Бу билан ҳазиллаша, Шомилнинг одами», деди шекилли. Дук урган бола унга уқрайиб қаради-да, бурилиб кетди. Уйин бузилди. Унинг жанжал чикариш мақсади амалга ошмади — қалъа жангсиз таслим бўлди. Бу Унинг биринчи галабаси эди! У чунтагидан пичоқча чикариб, тупни иккига бўлди. Тарқалмай турган болалардан бири «коптогим!» деб юборди. У эса ишайди. Магрут ҳолда чунтагидан битта ун сумлик чикариб, булганган туп устига ташлади. — Уйнайдиган булсаларинг, тузукроқ коптоқда уйналаринг, — деб магрут қадамлар билан уйига қараб кетди. Бу — унинг кибр йулгади даствабик қадами эди. Кун уятти хонлик қучасиди қадамини ҳам қўйди. У Шомилнинг угрилк қилишини аниқ билмасди, аммо гумони бор эди. Бир куни гап орасида отасининг яқин дусто бой экани, савдогар эканини айтиди. Шомил эса уйда нималар борлиги билан қизиқди. У билганча айтиди. Шомилга шу билганларининг узи кифоя қилди. Икки кунадан сунг уни мактабидан, дарс пайтида қақиртирди. — Братшук, ҳозир паханнингнинг оғайсиникига борасан. Оти нимайди, Ҳасаним? Ҳа, опокинга айтасан: «Ҳасан амакини ментлар тутиб олди, нарсаларини гум қилар экансиз», дейсан. Унга бир гапни икки марта тушунтиришининг ҳожасти йуқ эди — Шомил айтганидай қилди. Унинг ҳоқлиқ айтган гапини эшитиб опокиси тамом гангиб қолди. Бир оз нима қиларини билмай талмовсираб турди-да, сунг «Вой, айлана сендан», деб ичкарига бошлади. У эса узини гулликка солиб ердан берди. Ҳар хил қимматбаҳо матола, кийимлар тугилди, тилла тақинчоқлар уралди. Энди қўшиникига олиб чиқиб яширамиз, деб туршиганида эшик кунгиргоқ жиринглади. Опоки қурқандан тугун устига утириб қолди. У эшикни очди. Қараса — қора «Волга», башанг кийинган икки йигит. «Бу кимнинг уйи?» деб сураб ҳам утиришмади. «Биз тинтув қилгани келдик», деб остона хатлашди. Семизлигидан юрганида хансираб қоладиган опоки тугун устида ҳайқалдай қотган, овқ-қўлининг энгил титрашдан унинг ҳали ҳавт эканини пайқаш мумкин эди. Йигитлар зинага яқинлашганда унда яна бир жон нишонаси сезилди: «Вой улдим, вой хонавайрон бўлдим», деб фиғонини бошлади. «Сизлар кимсизлар узи? Тинтувга рухсат қозонинглар борми?» дейиш хавлига ҳам келмас эди. Назаридан эрир қамқода азоб чамқоқда, ҳозир уни ҳам олиб бориб илон-чан билан тула зиндонга ташлашади. — Агар молларни яширмай эҳтишнингиз билан топширсангиз, эрингизнинг гуноҳи энгиллашади. Уч-тўрт ойда эсон-омён қайтади. Ужарлик қилсангиз, қамда ун йилга кетарди. Шерик сифатида сиз ҳам қамаласиз; уйингиз мусодара қилинади, — деди келганлардан бири. — Вой, қамалмай мен улақолай, — деди опоки йилгамсираб. — Маъна, ҳаммаси тайёр, ҳозир олиб бориб топшираман, деб турувдим. Хосилжон, болам, сен айттин, топширмоқчийдим, а? Аю, қушини, гувоҳ айти, болам. — Ҳа, топширмоқчийдим, — деди У мингирлаб. — Ақли кишининг фазилати шундай, — деди қуркитавган йигит. — Халоллик — соғлиқ гарови. У айвонга чиқиб тугунлардан бирининг четини очиб курди. — Ҳаммасини? Яширмадигинми? — Вой, яшириб гурирма ортиқмақ кетаманми? Худо урсин, ҳаммаси шу, ана гувоҳ болам айтсин. — Қани, браташук, кутар, машинага олиб чиқ, «Братшукка...» дедик «Шомилнинг одамлари», деб уйлади У. Томошадан завқланган ҳолда буюрилган ишни бажарди. — Эртага соат унда идорага борасиз. Тилхат ёзиб берамиз. Улар шундай деб чиқиб кетишди. Томошани-ку, қурб мазз қилди. Айни чоқда, томоша нима билан туганиши фаҳмлаб, жавобларини ҳам пухталаб кийди. Шомил ушанда Унга қойил қолган эди. Бошқа бол булганда югуриб келарди, «Энди нима қиламан», деб зор титраган бўларди. Ёки уйдан қочиб кетарди. У эса парвой палак — қувш ботишини кутиб, уйда утирди. Кувш ботидми, дедик, бозордагилар ҳам уй-жойлари борлигини эслашди. Кун буйи минг қивфага қириб, дам алдаб, дам ялиниб, дам мактаб, худудан эмас, ОБХССдан қурқиб чарчаган бозорчилар сунги хунарларини ишга солиб, автобусга қира ҳақи туламай, уйларига етиб оладилар. Сунг естикча ёношлар пул санайдилар. Ана шу пулни санаш чоғида бир кунлик ҳордиқ кутарилади... Ҳасан ака эса бу шом естикча ёношларга, пул санашга улгурмади. У Ҳасан ақанинг уйга кириб келишини, хотини билан учрашишини узича қуз олдиға келтириб қулмирираб қуяди. Шубҳасизки, Ҳасан ака уйга кириб келган, хотини додирайди. Отаси гурдан қайтиб келса булчулик ажабланмас, аммо «қамидо уч-тўрт ой қамқода утиришим лозим бўлган» эрининг кириб келишидан ҳайрон бўлади. — Вой, худойимдан айланай, қуйиб юборишимди, а? — дейди хотин. — Ким қуйиб юборади? — деб ажабланади эр. Сунг... бошланади. Сунг... газаб отига минган эр-хотин узун-қиска бўлиб кириб келишади. Шундай бўлди. «Онагинанги Учқурғондан курсатаман!» деб Ҳасан ака дук урди. «Ергина юттур, писмик», деб хотини қаргади. Уларга отаси билан онаси қўшилди. У эса киприк қокмай тураверди. Фақат отаси уриб юборганидан сунг тилга кирди. У отасидан ҳеч булалок бир шепалок ейишни, шепалокдан кейин мушт тушиб қолмаслиги учун йилгамсираб бақирини лозимлиги ҳам ҳисобга олган эди. — Урман! Агар урсангиз, буларнинг уйини ёқиб кетишади. — Ким ёқди? — деб суради бақаравари. — Уша одамлар. — Сен уларни танийсанми? — Йуқ, Кунчада турувдим. Биттаси келди. Ҳасан ақанингкига кириб шу гапни айтасан, деди. Мен айтмайман, дедим. Ал-даётган булсангиз, мени улдиришади, дедим. У киши «агар сени биров чертса ҳам мана шу уйни ёқиб юборамиз», деди. Агар кириб йитмасанг, сени суямиз, дейишди. Мана бу еримга пичоқ тикиб олай деди. — У шундай деб бармоғини бузганга ниқтади. Онаси Унинг галига чипла-чип ишониб, қурқиб кетди. У эса гапи тасйир эва болаганини сезиб, сунгги, ҳал қилушни зарари бўлди. — Ишонмасангиз, ментларга ҳабар қилинг. Ҳаммасини айтиб бераман. Улар угрилари тоғишади. — Ментларинг ким? — деди опокиси тушунмай. — Милласа, — деб пунгиллади у. — Адаси, гапи тугри, а? — Йуқ, милсанинг кераги йуқ. Уларни узимиз топамиз. Ҳасанжон ошна, буни мента қуйиб беринг, билганларини жонига қушиб бўлса ҳам сугуриб оламан. Топилмаса, молларнинг тенг ярми менинг бўйнимда. Улар чиқиб кетишди, отаси яна исканжага олди. Яна урди. Энди онаси қочиб кетди. — Айтмасам улдиришади, депти-ку? Шуларнинг моти деб менинг болам улоб кетиши керакми? — Ҳоқлиқма, а галларе, бунингнинг қурқитишган. Бу ҳезалак битта гапга лаққа тушган. — Лаққа тушмадинг. Қурқаним ҳам йуқ. Мен ҳезалак эмасман, — деди У дадил. — Улдирамаслигини билардим. Лекин бошқа ишни албатта қиларди. — Қанақа ишни? — Ҳасан ақаники булмас, бизникига киришарди. Шу кундан иккита уйни мулжаллашган экан. Шу гапи боши узра қулоқлашавган абри балони тарқатди. (Давоми 4-бетда)

Бола бошидан... КАТТА ҚИЛИБ КЎРСАТАДИГАН ОЙНА

фаришадларга яхши тарбия бераётган бўлиб усадилар. Баъзи ота-оналар эса болаларни ҳаддан ташқари эркалатиб уларнинг айтганларини бекам-хуст ало этдилар. Бу нарсга бола тарбияси салбий таъсир кўрсатади. Шу уринда Акмал Икромовнинг угли Уругу Икромовнинг отасининг болалари тарбияси борасида эъланга сузларини бир едга олайлик: — 30-йилларнинг бошида юртимизда аҳвол ниҳоятда оғир эди, озиқ-овқат етишмасди. Ушандай оғирлик йилларида ҳам отамиз биз фарзандларга жуда қаттиққўл эди. «Ҳамма бола қанбақ бўлса сизлар ҳам ушандайсиз, орқиб кетган жойларингиз йуқ, арзанда бўлиш керак эмас», дедирдилар. Отамиз бизларнинг уқинишимизни ҳар доим куз-қулоқ бўлиб кузатиб турарди, нимани уқитганимизни суриштирарди, узи билан кинояларга...

Жаҳон спорти янгиликлари

ГИПАНДА АЁППАР

Аёллар уртасида эркин кураш бўйича Москвада бўлиб ўтган VIII Жаҳон чемпионатида 24 мамлакатдан келган 135 нафар спортчи қизлар иштирок эттиди. Логистон пединститутининг 18 ёшли талабаси Самера Гиззатова финал беллашувида венесуэллик Гилая Перезни еттиб (30 килограммгача вазн тоғасида) россиялик қизлар уртасидаги ягона олтин медалини қўлга киритди. Улар ҳисобида яна 2 та кумуш ва 2 та бронза медаллар ҳам бор. Уйғу ушбу россиялик қизларга биринчи марта қўлдан бери пенскалмикни қўлдан бермай келатган японларни қулиб уттириш имкон берди. Учинчи уринда эса француз қизлари бормоқдалар.

УЧ КАРРА ГОЛИБ

Америкалик теннисчи Пит Сампрас АКШ очик чемпионатида ўз ватандоши, жаҳоннинг биринчи ракеткиси Андре Агасси устидан 6:4, 6:3, 4:6, 7:5 ҳисобида голиб келиб, учинчи бор талабага эришди.

ШТЕФФИ ГРАФ—ЯНА ЧЕМПИОН

Аёллар ҳуфтлингида эса Наташа Зверева (Беларус) ва Акижа Фернансес (АКШ)лар 7:5, 6:3 ҳисобда Бренди Шулц-Маккарти (Голландия ва Ренни Стабс (Австрия)ни мағлубиятга учратдилар.

Аёллар уртасида яққалик уйинлар финалида Штеффи Граф (Германия) жиддий рақиб — Моника Селеш (АКШ)ни 7:6, 6:6, 6:3 ҳисобида етди.

ТАРИХДА ИЛК БОР

Исроил хоккей уйинлари тарихида илк бор уч нафар россиялик элгоионерлар мамлакат миллий чемпионатида мавсум уйинларида Исроилнинг еш кучли «Бат-Ам» клуби тарихида таниқли совет хоккейчилари — Игорь Капустин, Игорь Ромашин ва Виктор Панккалинлар ҳам уйнайдиган бўдилар.

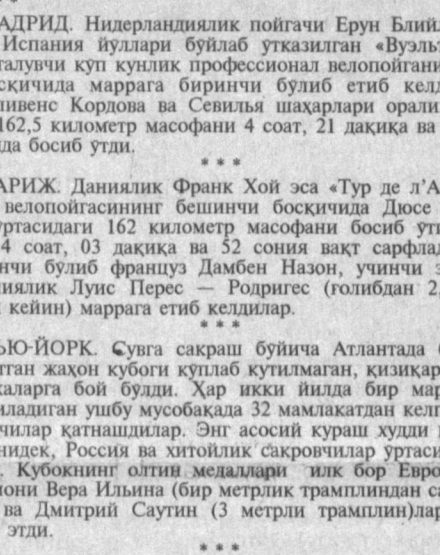
СПОРТЧИЛАР ВА СОЛИҚ

Солиқ тўлашдан буйин толовчи немис спортчилари билан бўлаётган можароларга қуяйиб бормоқда. «Шпитгел» ҳафтасомасининг сабарига кўра, жаҳоннинг биринчи теннис ракеткиси Штеффи Граф ва яна бунисегининг бир неча футболчилари каторида машҳур теннисчи Борис Беккер ҳам жазага тортилди мумкин. «Келги шадри молиявий суди», — деб эсди «Шпитгел». — Уим-блдан туринининг кун марта голиб бўлган теннисчи устидан текширувни бошлаш ҳақидаги масалани қуриб чиқмоқда».

ҚИСКА САТРАПДАР

БУДАПЕШТ. Чех спортчиси Даниэла Бартова лангар-чуп билан сакраида аввал узи урнатган жаҳон рекордини...

Кутлаймиз ЭП ХИЗМАТИДА УТТИЗ ИККИ ЙИЛ

ЭЛЛИК ЕШТА КИРИШНИНГ УЗИ ШАРАФ. ЭЛ-ЮРТ, АЙНИҚСА ИЖОДКОРЛИНИНГ БЕМИНАТ ХИЗМАТИДА ЭЛЛИК ЕШТА ТУЛМОҚ ЭСА НУР УСТИГА АЪЛО НУРДИР. «ШАРҚ» НАПРИЕМАТБАА КОНЦЕРНИ ТАРКИБИДА ОҶАТЛАНИШ ВА САВДО КОМБИНАТИНИНГ ДИРЕКТОРИ ШОРАҲИМ ШОМАҲУДОВ ҲАМ АНА ШУНДАЙ АҚЛУ ЗАКОВАТ, КУЧ-ҚУДРАТ, ПИШИҚ ТАЖРИБАЛИР ЕШИГА ЕТИШДИ. БУТУН УНИ БАРЧА ДУСТЛАРИ КУТЛАЕТИР.

ТЕННИС ДЭВИС КУБОГИ

НЬЮ-ЙОРК. Жаҳоннинг биринчи ва иккинчи ракеткалари саналган, АКШ очик чемпионати голиблари Анди Агасси ва Пит Сампраслар Лас-Вегасда бўлиб ўтадиган Дэвис кубоғи муسابакларининг ярим финалида мамлакат тарма жамоасининг асосини ташкил этдилар. Улар ишвещалик теннисчиларини қабул қилишади.

АКШ тарма жамоасининг сардори Том Галликсон асосий турлик таркибига шунингдек, Тола Мартина ва Жонатан Старкларин ҳам қўшди. Америкаликлар утган йилги Дэвис кубоғи уйинларининг худди ана шу босқичда уратган мағлубиятларининг алдини бу гал олши ниғтидилар.

Бахтиер ҲАЙДАРОВ тайерлади.

Туман газетасининг биноси қўлжа буларди: қаерда қулай жой учраса, шу ерда тиркичилик қилиб кетаверардик. Мазмурий бино пастидидаги икки хона ихтиеримизда бўлиб, газетани шўббекат яқинидаги темир йул босмаҳонасида чиқарардик.

Газетани босиб чиқариш ихтисосига эга Миржалил деган йигитимиз бир кун хонага келиб, қизариб, узилиб бир нарсга леомқ-чў, ҳеч журағат этиб гапиролмади.

Ёзиб турган қалам-қоғозни бир чеккага суриб қуйиб: — Миржалил, тапининг дангал айтавер, бир чатоқ иш қилиб қўйдингми? Агар қўлдан келса ҳамма нарсани қил қиламиз, — дедим.

— Йуқ, мен сизга айтсам... — Айтавер, тортинма, иккимиздан бошқа ҳеч ким йуқ... — Етимлик, ҳеч нарсам йуқ, ойлигим уст-бошимдан ортмайди. — Ойинги айтсангчи, кунингиз ешини артиб ол. — Ака, сизга очигини айтмаган, уйланмоқчиман... — Уйлансанг уйланавер, — дедим ажабланиб, — ким тусик бўлапти сенга?

— Ҳеч ким тусик эмас, бироқ ҳеч нарсам йуқ... — Ҳуқ бунга гапчи. Келиш тайинми узи? — Келиш бор, келишганмиз.

Ҳаётин лавҳалар

НАСИБАСИ БУТУН ЭКАН

— Булғида, нима дейсан яна? — Ахир, туйга керакли нарсалар... — Бордир бирор нарсанг? — Ярим қоқ уним бор, холос. — Бутпти, туйни қилаверамиз, қолгани аста-секин топилаверарди.

— Мен нима қилай? — Нима қиларинг, туйга айтавер жуларининг. Туй қаерда бўлади? — Келишганида... — Бутпти, туйга айтавер! — Қачонга айтмай? — Янаги ҳафта, шанбага.

Отам раҳматлик юз ешлариди ҳам ҳаракатда бўлиб, мента ну-қул «Савоб иш қил, айниқса, қўлипан келганча етим-есирларга ердан қил», дер эдилар. Астойдил бел боғлаб ишга киришдим.

Ишини Миржалил туралдиган Рисовая (ҳозир Мухтор Ашрафий) кўчасидан бошладим. (Бир вақтлар амакиларимиз шоди экишлар иш шу томонларда. Ушандан бўлса керак ном ишунча бўлиб кетганди). Маҳалла комиссиясини топтириб у орқали туйга фойда-си тегадиганларни айтдирик. Хуллас, қозон-товоқча, самоварга қарайдиганлар аниқланди. Миржалилнинг ярим қоқ унидан келишининг онаси туйга ном епадиган бўлди.

Туйнинг овозаси, билемиди, қандай қилиб босмаҳонага жуда тез етиб борибди. Бир вақт ештина директор Алеша Боровиков енимга келиб:

— Миржалилнинг туйида яйраб эканмиз-да, — деб қолди. — Тугри айтдинг, уйнаб, яйрайсанлар, фақат узларинингни ҳисобингдан. Ҳар ким уз ичимлиги, уз мусиқаси билан боради, бу туй шунча, — дедим.

— Э, — деди у, — ҳаммасини болайми? — Маҳалла атрофидигиларнинг таниш-билишчилиги шундай қул келдики, опа-сипилларимиз соғса, варақи, чучвара каби ишириқларни тоғора-тоғора кутариб чиқинди.

Эндигина ҳоғилликча ургангадан Қосимов деган йигитни чақиртирдим.

— Шанба кунини вақтинг қанақа, болам? — Менинг буюртмам бор, бир жойга айтганган эди... — Майда-чуйда гапни қуй, иккита етимачининг туйи. Бошлангидини қизитиб бераманлар, ундан кейин кетавер айтган жойингга, — дедим, — келишдикми? — Хуллас калом, шанба кунини кечки пайт аста-секин одам йигитлиб туй бошланиб кетди. Аввалга иллий чолу асбобларимиз, кейинроқ гитара, аккордеон, думбиралар салоси авжга чиқа бошладиди. Туй шундай қизиб кетдики, ет-атрофидиги кун-қўшнлар ҳам туйхонани тулдириб, ялган ажилдан бошладиди.

Келиш билан қуевни алоҳида жойга жуфт қилиб утқалдириб қуйганим. Келишимиз бошидаги катта оқ румоли билан тоғида юзини худди ушундай яшириб оларди. Миржалил шоденана қараб, куларни жовдилар, энтисиб утирарди.

Шундай қилиб олдий ҳарф терувичи қиз билан кейинкилик уста мтабчан бўлиб кетган Миржалилнинг туйини утқазганимиз. Ушанда кўшнинг кучинга, аҳилликка, бирдамликка офаринлар дегандик.

Айтгандай Миржалил ҳозир катта бир ошанинг, алоқининг бошчилиги. Бахтиёсаодатин инсон.

Раҳимжон УБАЙДУЛЛАЕВ, кекса журналист.

«Шарқ» ансамблининг аъзолари. Бу ансамблининг туринингига Сабир Раҳимов туманидаги болалар кўлубо-нига киришган одам яна бир қароғ амин бўлади. Бу ерда жуда ҳам қул болалар ва умилар билан адибон йамуларни турганимиз. Яқинда кўлубононда очилган соҳибдоринг Амир Темурага бағишланган қурганга еш китоб-қонларга мантур бўлмади.

СУРАТЛАРДА: саркарди Амир Темура бағишланган ешга қитобларини кутубхонага Насиб Шомирзоева еш китобхонага таништирибди. Пастдаги сурмал эса Шомир Раҳимовнинг алоқаси билан берилгани тасвирланган.

Равиля Албегов олган суратлар.

«ШАРҚ» НАШРИЕТАТБАА КОНЦЕРНИ МЕХНАТ ЖАМОАСИ.

